

SVETI FLOR, BISKUP ROMANSKOG OPITERGIUMA, VJEROVJESNIK ISTARSKIH HRVATA?

POVIJESNO-HAGIOGRAFSKI ESEJ

Dragutin NEŽIĆ, Poreč

Sve tamo od srednjega vijeka primjećuju se u Puli predaja i kult svetoga Flora (Fiore) biskupa. U tamošnjoj katedrali čuvaju se i njegove relikvije. Pula ga drži svojim biskupom, premda se govorilo da je iz istarskog Novigrada (Aemonia, Cittanova) ili iz rimske Aemonae (Ljubljana). Povijesni izvori ne kazuju jasno tko je bio sveti Flor i otkuda je, ali mnogi pisci primjećuju tokom prošlosti njegovu veliku popularnost u Puli i u cijeloj biskupiji te izriču želju da bi se o njemu našlo nešto sigurnijega.

Dok sam proučavao povijest akvilejskog i gradeškog patrijarhata, odnosno povijesne okolnosti biskupijâ s ove i s one strane gornjeg Jadrana, zapazio sam povijesno postojanje sv. Florijana, biskupa u Opitergiumu (današnji Oderzo), kao i to da još dandanas ondje postoje mjesta S. Fior Gornji i Donji. Potom sam sakupio povijesne podatke, bolje reći predaju, i liturgijske tekstove jedne i druge strane, u nakani da ih međusobno usporedim te vidim, nije li to bila jedna te ista osoba: sv. Florijan iz Opitergiuma i sv. Flor iz Pule. Bude li to uspoređenje uvjerljivo, tada bismo mogli zaključiti da je sv. Florijan biskup romanskog Opitergiuma bio vjerovjesnik prvih Hrvata kraj Pule.

1. SV. FLORIJEAN, BISKUP OPITERGIUMA

Uz rimsku cestu zvanu Postumia, između Vicenze i Concordije nalazio se već u pred-rimsko doba grad Opitergium. I ondje je rano osnovana biskupija, a spadala je pod akvilejski patrijarhat. Povijesnici Kehr i Piva navode da sv. Florijana spominje Đakon Pavao, čuveni pisac Povijesti Langobarda.¹ Prema Kehrui bi iza prvog povijesno znanog biskupa u Opitergiumu „cvali i bili štovani najvećim časćenjem sv. Florijan i Ticijan, zaštitnici grada Opitergija”.² – Piva stavlja Marcijana u 579. godinu, a sv. Ticijana navodi kao Florijanova nasljednika, koji (Florijan) da je „god. 610. povjerio svoju Crkvu

¹ Paulus Fridolinus KEHR, *Italia Pontificia*, vol. VII, pars II, Berolini MCMXXXV (reimpressio MCMLIX), str. 78; Vittorio PIVA, *Il patriarcato di Venezia e le sue origini*, Venezia 1938, str. 126.

² KEHR, *ondje*, str. 78.

svome arhidakonu, a on ode propovijedati sv. evanđelje u poganske krajeve, željan mučeništva”.³ Za sv. Florijanom navodi Piva kao opitergijskog biskupa Ticijana (632) i sv. Magna, koji da je 638. godine kad su Langobardi srušili Opitergium, „pobjegao sa klerom i pukom prema obali i ondje osnovao grad kojega je u čast cara Heraklija (627–641) prozvao Heraklejom”.⁴

Pučka predaja (tradicija) u čenedskom i oderčanskom kraju govori to isto, uz izričiti dodatak da je biskup Florijan pri odlasku iz biskupije rekao: ako li se on ne bi pravodobno povratio, neka oni sebi izaberu drugog biskupa. To su oni nakon duga čekanja i učinili.⁵ O tome da bi se njihov sv. Florijan poslije Ticijanova izbora povratio, njihova predaja ništa ne govori. Drže ga dakle mučenikom ubijenim u dalekim stranama.

ŠTOVANJE SV. FLORIJANA

Što se tiče bogoslužja kao izričitog svetačkog štovanja opitergijskog sv. Florijana, meni nisu poznati liturgijski kodeksi onih strana, ako li se koji sačuvao unatoč burnoj povijesti tamošnjih biskupija. Naime, Opitergiji iseliše, Ceneda je tek osnovala svoju biskupiju pod zaštitom sv. Ticijana; prije dolaska Franaka Opitergij je bio pod Bizantskim Carstvom, a Ceneda u langobardskom kraljevstvu. Ipak se vidi da povjesnici i pučka predaja opitergijskog biskupa Florijana smatraju i nazivaju svetim. Njegova se svetačka pojava nalazi trajno usadena u liturgijskim tekstovima o sv. Ticijanu.⁶ Kako i ne bi kad ga se smatralo mučenikom za vjeru!

Iz najnovijih kronologija opitergijskih biskupa:

„Biskupi Stolice u Oderzu:”

Sv. Florijan, 620 (?). Bio je učiteljem sv. Ticijanu, kojeg je zaredio za svećenika i postavio ga ekonomom dijeceze, potom i arhidakonom. Otišao je (sv. Florijan) iz Opitergija kako izgleda, k caru Herakliju u Carigrad, da uredi važne poslove svoje Crkve, izjavivši da ukoliko se za godinu dana ne povrati, neka slobodno pristupe izboru njegova nasljednika. A tako se i zbilom, učinjeno je.”⁷

Stolica u Oderzu (Opitergin[us]):

3. Sv. Florijan, umro 620?

4. Sv. Ticijan, umro 632? Glavni zaštitnik dijeceze.

---

3 PIVA, *ondje*, str. 126.

4 PIVA, *ondje*, str. 128. Zbog daljnjeg raspravljanja upozoravamo da se ta Herakleja zvala i Cittanova (d’Estuario). Ta dva naziva za isti gradić rabljeni su naizmjenice i nije sigurno koji je naziv stariji: Herakleja ili Cittanova.

5 *Grande Illustrazione del Lombardo-Veneto*, vol. V, parte II (kao vol. VI). Milano 1861, str. 690–691.

6 Vidi lekcije oficija sv. Ticijana u propriumima biskupija akvilejskog patrijarhata za dan 16. siječnja. Imao ih je npr. tršćanski proprij: *Libellus dioecesanus, seu officia propria Sanctorum Dioecesis Tergestinae*, Venetiis 1823. — Tijelo sv. Ticijana nalazi se u kripti stolne crkve u dijecezi Vittorio Veneto (nekoć dijeceza Ceneda, još prije Opitergium).

7 Mons. Giuseppe de BIASI – Cav. Ugo CASAGRANDE, *Il Castello di San Martino a Vittorio Veneto*, Vittorio Veneto 1956, str. 32.

5. Sv. Magno, 632?–638. Godine 638. zbog provale Langobarda prenosi biskupsku stolicu iz Oderza u Herakleju Venetskog zaljeva, gdje umire (670?). Drugotni zaštitnik dijeceze.⁸

Povijesna zabilježba: iz župe sv. Florijana u biskupiji Vittorio Veneto (prije u biskupiji Ceneda, još prije Opitergium): „Postojala je jedna crkva u čast sv. Florijana u ovome mjestu sve tamo od 10. stoljeća, kako to slijedi iz diplome rimsko-njemačkog cara Otona I. izdana 6. kolovoza 962. godine čenetskom biskupu Sikardu (Siccardo), kojom se određuju međe biskupske grofovije. Vjerojatno se tu nekoć štovao sveti biskup Florijan iz Oderza, koji je djelovao na početku 7. stoljeća. Kasnije je naslov crkve prešao na sv. Florijana, rimskog vojnika, koji je umro u Lorchu u Noriku u vrijeme cara Dioklecijana. Ne zna se kako je došlo do te eventualne zamjene...”⁹

Mjesta zvana S. Fior:

Mjesto i župa	Općina	Pokrajina
S. Fior di Sopra	S. Fior di Sopra	Treviso
S. Fior di Sotto	S. Fior di Sotto	Treviso

U dosadašnjem, prvom dijelu ovog priloga naveo sam podatke o sv. Florijanu, biskupu Opitergija. Slijede podaci o sv. Floru, biskupu kraj Pule.

2. SV. FLORUS (FIORE, FLOR), BISKUP KOD PULE

Evo što o pulskom sv. Floru kaže *pučka predaja*:

Bolandist V. de Buckx D.I., pišući pred 100 godina o sv. Floru za *Acta Sanctorum* (AS, XIII. Octobris), zamolio je pićanskog biskupa Andriju Danijela de Raunach, neka bi mu ispitao što o pulskom sv. Floru govori predaja. Biskup Raunach je godine 1675. otpisao De Buckxu da u Puli o Fioru (Florusu) postoji ova predaja:

„On (Florius) pošto je ispunio nekoliko godina svoga biskupovanja, potajno je, bez ičijeg znanja, u pratnji svoga arhidakona, otišao u krajeve Palestine da posjeti sveta mjesta. I ispunivši mnogo godina putovanjima, kler, koji nije ništa znao što je s pastirrom, napokon je... pristupio izboru novoga pastira; ovaj je bio od Apostolske Stolice potvrđen i instaliran. Kad se Florius povratio i doznao stanje stvari, da ne uznemiri svoga nasljednika, neopaženo je otišao u mjesto pučki zvano *Marichie* blizu Fažane, udaljeno jednu njemačku milju, pokraj mora, podno spilje okružene šumom. Tu je provodio dane svoga života u pokori, a arhidakon mu je tajno donosio živež. Kad je arhidakon objavio njegovu smrt, biskup je s klerom i pukom, vođen nebeskim znakom, došao do

⁸ Rino BECHEVOLO–P. ZAROS, *Il Castello di S. Martino*, Vittorio Veneto 1982, str. 207.

⁹ Ovaj tekst primio sam od preuzv. mons. Eugenija Ravignanija, sadašnjeg biskupa u dijecezi Vittorio Veneto. Začudno je ovo podudaranje s mojom temom. Mons. Ravignani rođen je u Puli, gdje je tijelo sv. Florija, kojeg ja držim opitergijskim biskupom, a sada je mons. Ravignani biskup dijeceze Vittorio Veneto, što je do 1939. bila Ceneda, nasljednica biskupije Opitergija.

mjesta i prenio njegovo tijelo u grad. I tu se njegove kosti nalaze sa drugih pet svetaca, naime sv. Bazilija Velikog, sv. Jurja mučenika, sv. Demetrija, sv. Salamuna ugarskog kralja i sv. Teodora. Mnogo se o tome čita i u onim starim antifonama.”¹⁰

Kanonik Kaptola katedralne crkve u Puli, Conte Angelo Vidovich, iz Šibenika, krajem 17. stoljeća također je naveo pulsku predaju o sv. Floru i to ovako (prijevod s talijanskog):

„U Puli je nedvojbena predaja da je ovdje stavljen za prvog biskupa sv. Floro... Drži se da je on rođen u Puli. Njegovo se sveto tijelo časti u katedralnoj crkvi a njegov se blagdan slavi 27. listopada, dvostrukim stupnjem, ispovjednika i biskupa. Dvije mjesne zajednice Pomer i Lobarika ponose se da oni imaju župne crkve njegova imena. U *Antifonaru*, koji se čuva u katedrali i kojega se rabilo dok je postojao akvilejski obred, čitamo o njem (prijevod s latinskog): Cvijet daje Puli miris. Dobri pastir pase ovce kraja tarvizinskoga – Regionis Tarvisinae. Žarkim duhom pošao je u Jeruzalem. Kad je Florus došao u Pulu, saznao je u luci što je njemu bilo po volji... Izgradivši sebi naselje kao stanovnik Fažane, tamo mnoge naučavaše dobri taj naučitelj (svršetak latinskog). Puto-
vao je dakle u Jeruzalem na pohod svetom grobu. Vrativši se u Pulu, puk ga je dočekao na morskoj obali s veseljem. Potom se on povukao u naselje Fažanu, gdje je ispunio dane svog života u pokori i razmatranju. Drži se da ga je za biskupa zaredio sv. Hermagora godine 50. pučke ere.”¹¹

JAVNI CRKVENI KULT SV. FLORA

U jednom kodeksu pulske katedrale sačuvale su se antifone oficija svetkovine sv. Flosa, Florusa. Objelodanili su ih: V. de Buckx u AS i dr P. Kandler.¹² Mons A. Niero pripisuje te antifone drugoj polovici 12. stoljeća¹³ i prigovara Lanzoniju kao da ih on pripisuje 14. i 15. stoljeću. Lanzoni, međutim, govoreći o Puli i o sv. Floru, ne kaže to za Antifone, nego za Legendu o sv. Floru.¹⁴ Ad vocem te legendę reći ćemo nešto nakon navoda iz Antifonara. Iako nisu poznata čitanja (lekcije) iz oficija o sv. Floru i premda u sačuvanom kodeksu nedostaje jedan dio antifona – nedostaju one za Pohvale i za druge Vespere – začudno je kako već ove sačuvane antifone značajno zacrtavaju Florijevu ličnost i būde zanos za njega. Žalim što zbog pomanjkanja prostora ne mogu ovdje objaviti sve stihove navedenih antifona, nego donosim samo one stihove koji su mi važni za potvrdu teze da su sv. Flos iz Pule i Florijan opitergijski ista osoba:

10 *Acta Sanctorum* (AS), Octobris XIII, Bruxelles 1867, str. 339.

11 Iz arhiva Biskupskog ordinarijata u Poreču. Tekst je pisan talijanskim i latinskim jezikom.

12 V. de Buckx, AS, kao *ovdje* u bilj 10, str. 341–343. u disertaciji: *De S. Flore, conf. pont.* – P. KANDLER: *Di S. Pelagio patrono di Cittanova e di S. Fiore* i u: *L'Istria* II (1847), str. 232.

13 Prof. Ant. NIERO, *Fiore, vescovo di Pola (?) santo*, Bibliotheca Sanctorum, vol. V, Rim 1964, str. 846.

14 Mons. Francesco LANZONI, *Le Diocesi d'Italia*, Studi e Testi 35, Faenza 1927, str. 849, pod biskupiju Pola. Prijevod s talijanskog: „Flos ili Florius? Jednog sv. Flora ispovjednika štuju u Puli 27. listopada (AS, Oct. XII, 338–348); jedna legenda ne mnogo stara (iz 14. ili 15. stoljeća) drži ga biskupom Pule; drugi ga drže biskupom Aemonae (Cittanova) u Istri. Ne zna se u koje je vrijeme živio.” Lanzoni ondje.

1. Antifone za Večernju:

- I. Evo Cvijeta mirisnog
Puli da on miriše,
Miomiris toga muža
Mijenja grijeh u kreposti.
- II. Pulu puni mirisom
Kad nadzire nauku;
...
- III. Niknuv cvijet iz korijena,
Nastojao spasit Pulu,
Jer taj puta njeno stanje
Potopiti smrt je htjela.
- IV. ... V ...

2. Na Veliča (Magnificat):

Odan Božjem Zakonu,
Žarom ga je proučavo,
Posta pun nebesnosti.
...

Pozivnik na Jutrenji:

Cvijet htjede upravo
Gradu Puli da on cvate,
Nek' budemo jaki, reče,
Odbacit tijela mamljenje.

3. U I. nokturnu:

- Uz Ps. 1 Dani Pastir ovce pase
Kraja tarvizinskoga,
On bolesti i tegobe
Tjera svojom svetošću.
- Uz Ps. 2 Pase riječju, naukom,
Florus brigom čitavom,
Tužnim srcem gledajući
Stradale na bojištu.
- Uz Ps. 3 ...

4. U II. nokturnu:

- Uz Ps. 1 Floro svoju stolicu
Napustit je odlučio,
Ide k Grobu Kristovu
Na sveto poklonjenje,

I sjedinjen sa Gospodom
Želi tamo umr'jeti.

Uz Ps. 2 ...

Uz Ps. 3 Njegova mu ta pobožnost
Obilaskom svetih mjesta
Stekla grijeha očišćenje
Kristovim darivanjem.

5. U III. nokturnu:

Uz Ps. 1 Vrativši se Puli Flor,
U luci sazna povoljno,
Tad veselo u vrt pođe:
Duše vedre, smirene.

Uz Ps. 2 Izgradiv sebi naselje
Ko stanovnik Fažane
Tu mnoge je naučao
Predobri taj naučitelj.

Uz Ps. 3 Arh'đakonovo služenje
Vanrednom odanošću,
Pružaje mu potrebno
Sa posebnim poštivanjem.

Legenda o sv. Floru u svojem malom dijelu koji nam je do sada poznat ne pruža ništa novo što već nismo čuli iz pučke predaje i antifonarija. To je objavljeno u *Crticama za stranca koji razgleda Pulu*, koje su sastavni dio vodičeva razgovora s posjetiocem, kome vodič tumači pulske stvari. Kažu da je te crtice za stranca sastavio pulski izobraženi građanin Petar Dragan nešto prije 1600. godine, a njegov je rukopis izdao kao knjižicu za javnost dr. P. Kandler.¹⁵ Da čitatelji ne ostanu u neizvjesnosti s obzirom na tu legendu o sv. Floru, donosim čitav dio koji je do sada poznat, prema *Crtice za stranca...* (prijevod s talijanskog):

„D. — Odakle Vi uzimate to da je ovaj naš grad (Pula) bio nekada kraljevski i carski?

A. — Iz Svete povijesti svetog biskupa Novigrada (Cittanova) Fiora.

D. — A što kaže ta povijest?

A. — Govori da je taj sveti prelat, o kojemu je riječ, sa svojim arhidakonom išao posjetiti sveta mjesta u Jeruzalemu, a kad se napokon, uz povoljan vjetar, povratio svojoj biskupiji, budući da je spoznao kako mu nije dano da prikaže izvanredni dar svome ljubljenom Kristu prolijevanjem svoje svete i nevine krvi, došao je k velikome gradu Puli; a ovo su o tome doslovne riječi (prijevod s latinskog): 'Kad su pomoću povoljnog vjetra plovili do velikoga grada Pule, sretno su stigli; bila je naime Pula grad veoma znamenit, kao carski i kraljevski'...¹⁶

15 Dr. F. KANDLER, *Cenni al Forestiero che visita Pola*, Trieste 1845.

16 *Cenni al Forestiero*, str. 131–132.

Toliko Kandler koji izjavljuje da mu legenda nije poznata,¹⁷ a niti ikoji povjesnik zna-
de išta više. Knjiga G.E. Ferrarija o arhivskoj građi venetskih biblioteka budi jaku nadu
da će budući neutrudivi tragatelji moći ondje naći primjeraka starih prijepisa koji navo-
de antifone o sv. Floru i cjelovitu legendu o sv. Floru u prijepisima starijim od 14. sto-
ljeća.¹⁸ Možda u međuvremenu odnekuda iskrсне i onaj izvorni kodeks antifona Floro-
va bogoslužja, a koji je kodeks oko 1800. godine zapisao pulski kanonik Vidović da se
nalazio u pulskoj katedrali.¹⁹

O RELIKVIJAMA SV. FLORA U PULI

Pulski biskup Blaž Molin s mnogo je brige 1417. godine obnovio katedralu, nabavio
orgulje, umjetnički retabl, a na glavni je oltar postavio mramorni sarkofag i u nj sta-
vio svetačka tjelesa, koja je tada posjedovala pulska katedrala. Na pročelje toga sar-
kofaga dao je Molin renesansnom kićenošću latinski zapisati ta svoja djela, pače i na-
slikati likove svetaca koje je unutra stavio: „unutra mramor sadrži one kojih evo gle-
daš likove (intus marmor habet quas conspicis ecce figuras)”²⁰ Bila je to, rekoh, godi-
na 1417. No tragajmo još dalje u starinu. G.E. Ferrari u svom djelu *I manoscritti*,
str. 169, bilj. 18, spominje jednu bilježnicu u mletačkoj Marciani, koja sadrži stara
pulska sjećanja prije 1379. godine, a da se u njoj ipak nalazi i navedeni antifonarij o
sv. Floru. Bilježi također da se u pulskoj katedrali nalazi Florovo tijelo. Ako se dakle
to dvoje nalazi u pulskim zapisima prije 1379. godine, tad imamo pravo zaključiti da
je obadvoje postojalo u pulskoj katedrali mnogo prije 1379. godine.

Kad su 1884. godine snizivali „brdo” na kojem je biskup Blaž Molin 1417. godine po-
digao glavni oltar pulske katedrale i na njega izložio sarkofag s relikvijama svetih, našli
su u toj uzvisini među fragmentima jedan zapis pisan gotičkim slovima 1415. godine,
koji izvještava o jednom bivšem oltaru sv. Florija. S punim pravom možemo zaključiti
da je taj oltar sv. Florija, koji se tu spominje 1415. godine, bio izrađen mnogo prije te
godine; dakle možda već negdje u 13. stoljeću, budući da znamo kako se oltari preče-
sto ne podižu niti ih se brzo nakon podignuća ruši.^{20a}

17 *Conservatore* A. 1871, No 437: *Pola città Imperiale e Regia, Notizie storiche di Pola*, Parenzo
1876, str. 154–156. Tu je Kandler napisao: „Sadržaj legende ja ne poznam. Tu legendu moglo
bi se smatrati vrijednom.” Ipak je Kandler tu objavio taj do sada poznati komadić te legende.

18 Giorgio E. FERRARI, *I manoscritti concernenti Pola in biblioteche veneziane*, Ediz. LINT, Tri-
este 1978, vidi: Fiore, Florius, Florio, Florianio.

19 Vidi *ovdje*, bilj. 11.

20 Cijeli Molinov tekst s tog prvotnog sarkofaga iz 1417. godine vidi u knjižicama o pulskoj kate-
drali: dr. B. SCHIAVUZZI, *Il Duomo di Pola*, Pola 1924, iza str. 25; Mario Mirabella *Roberti*,
Il Duomo di Pola, Pola 1943, str. 32. Budući da je biskup Orsiñi Molinov sarkofag stavio izvan
upotrebe, nalazio se on kroz više vremena na crkvenom dvorištu, a oko 1800. godine zagubio se
na nekom imanju kod Fažane, gdje je služio kao kamenica za ulje. — Daniel FARLATI je u *Illy-
ricum sacrum* objavio puni opis toga vrijednog Molinovog sarkofaga ovako: „Čitav taj sarkofag,
načinjen od grčkog mramora, izrađen je u klasičnom stilu izvanrednom vještinom. Izvana ima
nadasve lijepo urezane figure unutra položenih svetaca. Pojedine se figure nalaze svaka u svome
okviru, a među njima – u sredini – nalazi se slika Djevice Bogorodice” (Daniele FARLATO:
Illyrici sacri, tom. I, Venetiis 1751, str. 704).

20a Don Giov. Can. CLEVA, *Notizie storiche del Duomo di Pola*, Atti e memorie della Societa Istri-
ana di Archeol.e Storia Patr., Anno I (1884), Parenzo 1885, str. 27.

Godine 1354. i 1380. Genovežani su bili poharali i spalili Pulu i, navodno, odnijeli brončana vrata stolne crkve i relikvije sv. Germana, prvokršćanskog pulskog mučenika. Da bi predusreo nova porobljavanja, pulski je biskup Giovanni Dremano (1465–1475) tajno zazidao u glavni oltar, naslonjen na zid apside, mnoge svete stvari, kao npr. relikvije svetog križa, svetog trna, svetog čavla te razne uspomene iz Betlehema, sa svetog groba itd. – A 1487. godine biskup Mihael Orsini (1475–1497) odlučio je da povuče iz javnosti i sve relikvije koje je spomenuti Molin bio postavio na glavni oltar s javnim napisom i figurama svetaca. Orsini je uklonio s glavnog oltara Molinin sarkofag, a sveta tjelesa iz njega premjestio u pet škrinjica, ukusno izrađenih od čempresovog drveta, i sakrio ih u „stipes” novog oltara, koji je njima u čast podigao i posvetio u onoj pobočnoj absidi katedrale, koja je prema moru. Taj se sarkofag kroz stoljeća nazivalo arkom sv. Flora, premda su u njem, osim sv. Flora, bile uložene i svete kosti Teodora i Jurja, navodnih solinskih biskupa-mučenika, sv. Bazilija priznavaoca, sv. Dimitrija mučenika i bl. Salamuna, ugarskoga ekskralja. A budući da je okoliš toga oltara biskup Orsini ukrasio mramorom u obliku kapele, nazivalo se to mjesto u pulskoj katedrali: Orsinijeva kapela. U toj je kapeli pokopan taj isti biskup Mihael Orsinus 1497. godine, a 1729. godine i biskup fra Jos. Mar. Bottari.²¹

Tu arku zvanu sv. Flora u Orsinijevoj kapeli dao je 1656. godine otvoriti pulski biskup Alvise Marcello (1653–1661). U njoj je našao pet kutija od čempresovine i ispravu biskupa Orsinija, kojom ovaj svjedoči da je 18. studenoga 1487. godine posvetio taj oltar te da je unutar oltara uložio pet kutija s relikvijama šestorice navedenih svetaca. Biskup Marcello je sarkofag otvorio u prosincu 1656. godine. O Duhovima 1657. godine škrinje s relikvijama svetih bile su u veoma svečanoj procesiji pronesene kroz grad Pulu. Poslije toga ih je biskup Marcello ponovno uložio na njihovo dotadašnje mjesto.²²

Iako prvi do sada poznati povijesni zapis o svetačkim relikvijama pulske katedrale potječe tek iz 1417. godine, to je onaj koji je bio uklesan na Molinovoju arci,²³ bez sumnje je već duže vrijeme prije toga pulska katedrala posjedovala te relikvije, dakle i Florove.

Godine 1884. prigodom arheoloških iskapanja u apsidi pulske katedrale nađeni su iza sadašnjeg glavnog oltara, ispod poda, ostaci nekadašnje konfesije, tj. prostora za relikvije.²⁴ Ostaje, dakako, nepoznato koje je relikvije ta „confessio” nekoć sadržavala.

Drugi svjetski rat zatekao je spomenute kutije s „corpi santi” unutar glavnog oltara pulske katedrale, koji se nalazio gdje je i sada. Kad je 22. lipnja 1944. godine bila bombardirana katedrala i razbijena kamena menza glavnog oltara, kutije su unutar oltara ostale čitave, osim one sv. Flora i bl. Salamuna: ta je škrinjica tom prilikom zgnječena kamenjem razbijene oltarne menze. Tadašnji porečko-pulski biskup Radossi pregledao je sve kutije i načinio službeni zapisnik o nalazu. Svetačke su škrinje, – nakon rekog-

21 Na temelju raznih ispisa koje je sabrao pisac ovog priloga.

22 Don Antonio GARZONI, *Relazione di alcuni corpi santi ritrovati nella Cattedrale della Città di Pola l'anno 1657 e delle reliquie ritrovate nella detta chiesa l'anno 1712*, Venezia 1724.

23 *Ovdje*, bilj. 20.

24 Vidi dr. B. SCHIAVUZZI, *ovdje*, bilj 20, u knjizi str. 8 i CLEVA, *Notizie storiche di Pola* str. 27.

nosciranja i po bisk. admin. D. Nežiću, ponovno uložene u „stipes” glavnog oltara već 1953. godine, a oltar s novom menzom konsekriran je 27. lipnja naredne godine.

O JAVNOM KULTU SV. FLORA PO PULSKOJ BISKUPIJI

Da se u gradu Puli javno crkveno štovao sv. Flor oficijem i misom, zaključili smo na temelju sačuvanog antifonara pulske katedrale. Cijeli je grad svake godine obvezno svetkovao blagdan sv. Flora 27. listopada. Jak poticaj za poznavanje Florova kulta davao je i pulski magistrat time što je za blagdan „svojih” svetaca dao izvanredne povlastice za trgovanje u Puli, iz čega možemo shvatiti proširenje poznavanja sv. Flora nadalesko kroz pulsku biskupiju, kako to svjedoči starodrevni slučaj čovjeka iz dalekog Gočana 1140. godine.

Statut grada Pule iz 1331. godine već „in corpore” donosi popis svetkovina koje treba svetkovati u gradu Puli.²⁵ Navodim samo one svece prema kojima su pulski građani i kler stajali u posebnom odnosu, a to su: ravenski nadbiskup sv. Maksimijan, prijašnji pulski đakon; sv. German mučenik, sv. Apolinar Ravenski, sv. Flor priznavalac (sancti Floris confessoris), sv. Teodor i Dimitrije mučenik, sv. Bazilije priznavalac. U Statutu nema bl. Salamuna, možda stoga što je on po sahrani pripadao samostojnoj opatiji sv. Mihovila na Brijegu izvan grada Pule. Budući da je to već iskristalizirani kalendar, a u njem nalazimo unesenog i sv. Flora, možemo zaključiti da je javni crkveni i građanski kult sv. Flora postojao u Puli davno prije 1331. godine.

Još dandanas sv. Flora kao zaštitnika svoje župe časte u Lobariki i u Pomeru, u pulskoj okolini. Crkvu sv. Flora (prvotnu župnu crkvu) u Pomeru (na groblju) stručnjaci datiraju između 1300. i 1400. godine, a za kip sv. Flora, koji je još sada na oltaru njegove crkve (na groblju) u Pomeru, umjetnici drže da je izrađen između 14. i 15. stoljeća.²⁶ U popisima sela i predija na pulskom ageru Pomerium se spominje 1149. a Ruvarigum 1300. godine. I na bivšim gradskim vratima u Labinu imali su kapelu sv. Flora. Još danas postoji kapela sv. Flora izrađena u bizantinskom stilu s pluteima u selu Kranjci kod Labina, u župi sv. Lucije Skitača.²⁷

25 Dott. B. BENUSSI, *Statuto del Comune di Pola*, Atti e memor., vol. XXVII, Parenzo 1911, s popisom pulskih gradskih i crkvenih svetkovina na str. 217–219. Usput napominjem da pulski *Statut*, latinski pisan, navodi ravenkog nadbiskupa kao „Maximilianus”, dočim je uz njegovu mozaikom izrađenu sliku u ravenškoj crkvi sv. Vitala već u 6. stoljeću uneseno ime „Maximianus”.

Budući da je u pulskom *Statutu* riječ o velikim povlasticama s obzirom na opraštanja gradskih daća u trgovanju prigodom određenih, pa i crkvenih, sajmova, želim pripomenuti da bi to bila uspjeta radnja za kojeg studenta, ako bi takve povlastice sabrao zajedno iz statuta raznih gradova i općina te drugih dokumenata građanske i crkvene povijesti.

26 Vanda EKL, *Istarska skulptura u doba Vinčentovo*, separat iz Bulletina Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb 1977, str. 52–53 s vrlo uspjelom fotografijom kipa sv. Flora (narod kaže pohrvaćeno: Plora) izrađenim, kako rekosmo, u 14. ili 15. stoljeću. I ako bi se, ne daj Bože, rečeni kip raspao ili pogubio u kojem stoljeću, ovdje navedena fotografija bit će vjekovječni dokaz da je sv. Flor u Istri čašćen kao biskup od Pule, a ne kao rimski vojnik Florijan, mučenik iz Norika.

27 Branko FUČIĆ, *Izvjestaj o putu po Istri 1949. godine*, Ljetopis JAZU 57, Zagreb 1953, str. 110–111, i Branko MARUŠIĆ, *Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom*, *Histria archeologica*, V (1974) 1–2, str. 17, sl. 49 i 50.

Poslije napuštanja akvilejskog obreda imala je pulska, a zatim porečko-pulska, biskupija u svojem liturgijskom kalendaru oficij sv. Flora i nadalje, ali samo kao opću službu biskupa priznavaoca (de communi confessorum), a kalendar iz 1879. godine naziva sv. Flora novigradskim biskupom (s. Floris, episc. aemoniensis, confess.)²⁸.

Nizanje dokaza u prilog povijesnog postojanja sv. Flora biskupa kod Pule završit ću slijedećim, najstarijim dokumentom. Riječ je o jednoj oporuci, čak iz 1140. godine u kojoj se govori o postojanju crkve sv. Flora u Puli. Dne 19. siječnja te godine Andrija Buca iz Gočana (de Galciana), starog gradića na Barbanštini, uz pristanak žene, određuje da pulska crkva sv. Fiora ima dobiti po njegovoj smrti dva srebrna predmeta (torselli), a druga dva ima dobiti njegovo kumče Lionella.²⁹ Tu je vjerojatno riječ o crkvi sv. Fiorana na istoimenom otočiću u Puli, o kojoj u *Criticama za stranca* piše: „Prva crkva na području otoka (sv. Fiorana) nosi naslov sv. Fiorana, druga je sv. Sabe.”³⁰ Napominjem, da se u dokumentu iz 1140. godine sv. Floriju pridaje naslov mučenika, što je vjerojatno proizašlo iz notarova pera.

3. JESU LI SV. FLORIJAN IZ OPITERGIJA I SV. FLOR IZ PULE JEDNA TE ISTA OSOBA?

Potrebno je uočiti u čemu se sve podudaraju vijesti predaje na zapadnoj obali Jadrana o biskupu Opitergija sv. Florijanu s podacima pulske predaje o sv. Floru. Obadvije se potpuno podudaraju kad govore o odluci rezidencijalnog biskupa da ode u Jeruzalem, odnosno među pogane, kao i o veoma vjernom arhidakonu, koji je u Opitergiju izabran za nasljednika, a onaj kod Pule vjerno je i potajno posjećivao sv. Flora u samoći kod Fažane. Jedan i drugi izjavljuju da se izabere novi biskup ako se oni ne vrate. U Opitergiju su sebi izabrali arhidakona Ticijana, a o Florijanu se drži da je nestao kao mučenik. Ipak se u Oderzu, Cenedi i u oficijima drugih biskupija metropolije na dan sv. Ticijana u lekcijama časno i s crtama svetosti s Ticijanom povezuje i sv. Florijan kao njegov predšasnik i odgojitelj sve od mladih dana. Prema ovdje naprijed navedenoj legendi pulskoga sv. Flora, i on je otišao u Svetu zemlju sa željom „da prikaže izvanredni dar svoje ljubljenoj Kristu prolijevanjem svoje svete i nevine krvi”. Ali on se ipak iz Jeruzalema nakon duljeg vremena vratio lađom do istarskog grada Pule. Ni legenda ni predaja ne govore zašto se Flor vratio. Njegov povratak u Pulu bio je iznenađenje, jer je Pula imala rezidencijalnog biskupa. Antifone pulske katedrale radošću puka i sv. Flora iskitile su neugodnosti toga iznenađenja zbog neočekivanog povratka i Florovo povlačenje u samoću kod Fažane poetski označile ugodnim ulaskom u vrt.

U prilog istovjetnosti Florijana i Flora govori srodnost imena: Flos, Florus, Florius, Florianus, Fiore, Fiorano. Ako je đakon Pavao, pisac *Povijesti Langobarda*, napisao 200 godina kasnije Florijan umjesto Flor, ili Florus, to nije dokaz da se opitergijski biskup nije zvao Flor nego Florianus. Bez sumnje, 200 godina prije đakona Pavla, Lan-

28 O pravoj poplavi pisaca koji su bez dokazivanja jedan za drugim pripisivali sv. Flora biskupiji istarskog Novigrada, govorit ćemo u ovoj radnji malo kasnije.

29 Giorgio E. FERRARI, *I manoscritti concernenti Pola*, str. 111. Moram priznati da u talijanskim rječnicima nisam do danas našao odgovarajući hrvatski izraz za „torsello”.

30 *Cenni al forestiero*, str. 125–126 (vidi našu bilj. 15.).

gobarda po podrijetlu, nije u krajevima venecijanske pokrajine bio toliko poznat kult noričkog mučenika sv. Florijana, da bi jedna majka rimske kulture nadjenula svome sinu ime sveca iz Norika. Naprotiv, u krajevima sjeverne Italije nalazimo dosta imena Fiore (analogno s Fiorenza), a i navedena dva mjesta kod mjesta Congeliano na zapadno-jadranskoj strani nose ime *S. Fior di Sopra* i *S. Fior di Sotto*, dok u Furlaniji nalazimo naziv *San Floreano*. Tako u svesku zapisa vizitacija župa akvilejskog patrijarhata biskupa De Noresa iz Poreča, nalazimo godine 1795. od komesara vizitacije upisanu crkvu sv. *Floreana* u selu Sv. Marije La Longa u župi sv. Bartola „in villa Rochiettis.” Vizitator je upisao da oltar nema slike, nego da su mu „samo pokazali neke prastare svečeve slike”.³¹

Već smo spominjali izjavu, odnosno mišljenje župnika župe sv. Florijana u dijecezi Vittorio Veneto, da je vjerojatno ono nekad bila crkva sv. Florija, a poslije širenjem kulta sv. Florijana mučenika njemu pripisana. Pisac ove rasprave bio je svjedok takve zamjene u župi koja slavi sv. Flora biskupa kao patrona. Novi župnik, koji nije čuo za sv.

Flora, spremao se da će na dan sv. Florijana 3. travnja slaviti župnog patrona. Na to mu rekoše domaći ljudi: „A ne, gospodine, ni to naš patron, nego sv. Flor biskup 27. oktobra i na ta dan se piva pištula: 'Evo popa velikoga' (Ecce sacerdos magnus.)”.

O istovjetnosti osobe Florijana opitergijskog i Flora kod Pule svjedoče nam veoma jako riječi iz antifonarija pulske katedrale: „Pastor datus pascit oves regionis Trivestinae” – Dati pastir pase ovce pokrajine Trivestinske. Poznato je pak da su i Oderzo (Opitergium) i Ceneda – Vittorio Veneto bili i jesu u provinciji Treviso, Tarvisium. Tamo je dakle, u pokrajini Treviso, sv. Flor, kojeg štuje Pula, bio biskupom u Opitergiumu. Ova nadasve značajna i do sada neprotumačena riječ „regio Trivestina” odletjela je kao neki meteor iz čenedško-opitergijske predaje i zasjala je u atmosferi antifonara pulske katedrale.

Pripisivanju sv. Flora iz Pule biskupiji Opitergiuma protive se redom mnogi pisci o svetima nakon 1611. godine, koji pulskog sv. Flora pripisuju biskupiji Novigrada u (Cittanova) u Istri, unatoč tome što u istarskom Novigradu nema nikakva spomena o sv. Floru kao biskupu Novigrada ni u pučkoj ni u liturgijskoj predaji. Francesco Babudri ga je unio u katalog novigradskih biskupa, a upire se na tradiciju, ali ne novigradsku, nego na pulsku, te kaže: „Pisao sam to da pokažem kako se prema grobu sv. Flora ne može zaključiti od koje je biskupske stolice on bio biskup. S druge strane, o nekom bl. Floru kao biskupu Trevisa nema znaka”.³²

Činjenica je da od godine 1611. gotovo svi pisci (ne kažem povjesnici!) sv. Flora nazivaju biskupom Novigrada u Istri ili Aemoniae, oslanjajući se na knjigu Nikole Manzuelija o svecima Istre, koju je on izdao u Veneciji 1611. godine.³³ O tom pak piscu i njegovoj knjizi rekli su riječ stručnjaci bolandisti obrađujući podatke o sv. Floru u „Acta

31 Knjiga-rukopis te Noresove vizitacije nalazi se u arhivu Biskupskog ordinarijata u Poreču.

32 F. BABUDRI, *Ruolo cronologico dei vescovi di Cittanova d'Istria*, Trieste 1911, str. 34–36.

33 N. MANZUOLI, *Vite e fatti de'Santi e Beati dell'Istria con l'invenzione de'loro corpi*, Venezia 1611.

Sanctorum” Ovdje V. de Buckx kaže za njih i za prethodnika novigradske teze: „Doista, ne iznose se nikakva stara sjećanja u kojima bi se sv. Flor nazivao biskupom Aemoniae. Svima novijima predstojao je Nikola Manzuoli, J.C. Justinopolitanus, godine 1611.” I nadodaje: „Ali Manzuoli je pisac malog ugleda, jer iznosi mnogo toga iz pučkog pripovijedanja o istarskim svecima.” I u istoj toj radnji de Buckx niže redom pisce koji su slijedili (prepisivali) Manzuolija, te spominje kako je čuveni Baroni govorio da on radije slijedi samo jednog starijeg pisca, negoli njih 600 koji iste pogreške redom opetuju.³⁴

To lančano nekritičko pripisivanje sv. Flora Novigradu u Istri dovelo je dapače do toga da je ista porečko-pulska biskupija 1879. godine sv. Flora u propriumu svoga liturgijskog kalendara nazvala biskupom Aemoniae, a ne svojim.³⁵ A ja bih dapače okrenuo argument, pak mjesto s Cittanova u Istri, povezao sv. Flora s Cittanova u patrijarhatu Gradeža: *Cittanova d'Estuario*. Kako i zašto? Biskupska katedra i red biskupa u Cittanovi d'Estuario potjecali su iz Opitergiuma. Nije stoga moguće da se nije dugo očuvao u Cittanova d'Estuario u pučkoj i liturgijskoj tradiciji spomen na njihove prabiskupe iz Opitergiuma, a to su bili sv. Florio, sv. Ticijan, dok je sv. Magno prenio biskupsko sjedište iz Opitergija (Oderzo) k moru u Cittanova, tj. u Herakleju. I kao što je podatak o sv. Floriju, pastiru Trivestinskih krajeva iz opitergijsko-cenetskih strana ušao u atmosferu istarske predaje, tako je vjerojatno iz tamošnje predaje do uha spomenutog Manzuolija dospio i podatak o vezi sv. Florija s Heraklejom, samo što je on tu vezu pridao Novigradu u Istri, a ne biskupiji Cittanova d'Estuario veneto, koja je nastavak Florijanove opitergijske biskupije.

A što da kažemo o pripisivanju pulskog Florija panonskoj Aemoni, današnjoj Ljubljani? Takvo je pripisivanje moglo nastati također zbog sličnosti imena dvaju gradova. Biskupi istarskog Novigrada nazivali su se od početka 12. stoljeća Aemonienses, a svoj grad Aemonia. A kod današnje je Ljubljane bio u rimsko doba grad Aemona. Što se u doba klasicizma čulo ili čitalo o Emoniji (Novigradu u Istri), lako se pripisivalo Emoni kod današnje Ljubljane. Možda zbog toga u sadašnjoj ljubljanskoj katedrali nalazimo veliki brončani kip sv. Florija, a ispod njega napis:

SANCTUS FLORIUS EPPUS EMONIENSIS DOCTRINA NON MINUS
QUAM SANCTITATE ET MIRACULIS HOS INCOLAS ILLUSTRAVIT
CUI PATRIA REDDIT IN ACCEPTIS FIDEM QUAM PROPAGAVIT
PRAESUL CUIUS SACRAS EXUVIAS VENERATUR POLA UBI IN
APOSTOLICO MUNERE OCCUBUIT

Sv. Florij, biskup Aemone,
prosvijetlio je ovo stanovništvo i naukom i svetošću.

34 AS Octobris XIII, Bruxelles 1867, str. 340. O pomanjkanju svakog dokaza u prilog Florijeve pripadnosti istarskom Novigradu bilo po rođenju bilo po tamošnjem biskupovanju piše A. NIERO u *Bibliotheca Sanctorum*, vol. V, Roma 1964, stupac 846, pod *Fiore*. Mons F. Lanzoni je već 1927. godine napisao da se u biskupovanje sv. Flora u istarskom Novigradu počelo vjerovati kasnije i to bez ikakva vjerojatnog razloga. (F. LANZONI, *Le diocesi d'Italia*, Studi e testi 35, Faenza 1927, pod *Aemona*, str. 857.)

35 Proprium Missarum pro unitis dioecesibus parentina et polensi... Parentii MDCCCLXXIX, str. 45.: „Die XXVII Octobris S. Floris, episc. Aemoniensis.”

Domovina mu uzvraća vjerom koju je širio, biskup,
čije svete ostanke časti Pula, gdje je u apostolskom
poslu preminuo.

Biva čašćen 27. Oktobra

Djelovao je g. 332.

Umro g. 397.

Postavlj. od drva 1712.

Postavlj. kameni 1911.

Možda će se u arhivu Nadbiskupskog ordinarijata u Ljubljani naći podaci o tome što je ponukalo ljubljansku Crkvu da je među svoja četiri najznačajnija protobiskupa stavila i sv. Flora: 1712. godine drveni, a 1911. godine brončani kip.

SOMMARIO

L'autore dell'articolo, mons. Nežić, come vescovo della diocesi di Parenzo e Pola in Istria dal 1950 al 1984, ebbe sempre il desiderio di conoscere la storia ecclesiastica dei patriarcati di Aquileia e di Grado, ai quali un tempo apparteneva l'Istria. Nei suoi appunti storici cerca, tra l'altro di chiarire chi fosse San Florio (Fiore) vescovo presso Pola (del VII secolo), del quale si conservano le reliquie nella cattedrale di questa città.

Dall'una e dall'altra sponda dell'Adriatico esistono due tradizioni che si completano a vicenda: da una parte la tradizione dice che il vescovo Floriano di Opitergium (Oderzo) lasciò questa città per andare »in terre pagane« e che in suo luogo venne fatto vescovo il suo fedele arcidiacono; dall'altra parte (in Istria) la tradizione dice che il vescovo Florio nel suo viaggio di ritorno dalla Terra Santa (da Gerusalemme) si stabilì nelle vicinanze di Pola (Fasana), dove visse da eremita e dove morì in odore di santità.

L'autore in questo suo studio cerca di dimostrare che San Floriano – vescovo di Opitergium (Oderzo) è quello stesso che dalla Terra Santa (Gerusalemme o da Constatinopoli) venne a Pola dove si venerano le supposte sue reliquie.

Questa sua tesi l'autore basa sul fatto che da una parte la tradizione parla del vescovo Florio che parte da Opitergium e va in »terre pagane« e dall'altra che il vescovo Florio venne a Pola di ritorno dalla Terra Santa. Siccome il nome Florio (Floriano – Fiore) è quasi identico nell'una e nell'altra tradizione suppone che si tratti della stessa persona, cioè dello stesso vescovo. Ancor oggi nel Trevigiano, a cui appartiene la cittadina di Oderzo, esistono le località chiamate San Fiore di Sopra e San Fiore di Sotto (presso Conegliano).

Nell'antifonario della cattedrale di Pola si legge che San Fiore »pascit oves regionis Trevistinae«. Queste parole, secondo l'opinione dell'autore, dovrebbero ricordare la regione dove San Florio fu vescovo prima di venire a Pola.